

ЭСЭ-РЭЦЭНЗІЯ У. КАРАТКЕВІЧА: МАГЧЫМАСЦІ ЖАНРАВАЙ ФОРМЫ

Сафонава К. А.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Я. Купалы,
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к.філал.наук, дац. Аляшкевіч Т. А.

Класік беларускай літаратуры, паэт, празаік, публіцыст, драматург, перакладчык, сцэнарыст У. Караткевіч выявіў сябе як разнаветарны аўтар. Вельмі часта ў сваёй мастацкай дзейнасці творца звяртаўся да жанру эсэ. П. Жаўняровіч класіфікуе эсэ Караткевіча, вылучаючы сярод іх “эсэ-нарыс (“Зямля пад белымі крыламі”, “Сцюдзёная вясна, або 1000 год і 7 дзён” “Тысячу стагоддзяў табе” і інш.), эсэ-партрэт (“Летапісец”, “Подзвіг Францыска Скарыны”, і інш.), эсэ-рэцэнзію (“З любоўю да чалавека”, “І наш “Фаўст”, “Шчыравала ў бары пчала”, “Справядлівасць”, “Крэсіва. Іскры. Агонь” і інш.), эсэ-замалёўку (“Памяць зямлі беларускай”, “Белавежская пушча” і інш.), эсэ-артыкул (“Абдуванчык на кромцы вады”, “Твой зорны час” і інш.), эсэ-фельетон (“Ці дажывем да ста год, або пасмяротнае рыданне”)“ [1].

Аб’ектам увагі дадзенага артыкула выступае эсэ-рэцэнзія. Для абгрунтавання магчымасцей дадзенай жанравай формы, звернемся напачатку да азначэння паняццяў эсэ і рэцэнзія.

У літаратуразнаўчым слоўніку В.П. Рагойшы падаецца наступнае вызначэнне: “*Эсэ – літаратурны твор, у якім пісьменнік у вольнай форме разважае над нейкімі сацыяльна-палітычнымі, маральна-філасофскімі ці літаратурна-эстэтычнымі праблемамі. Для эсэ характэрна падкрэсленая суб’ектыўнасць выказвання, свабодная кампазіцыйная структура твора*” [2, с. 290]. Эсэ, як літаратурны жанр, валодае такімі характарыстыкамі, якія адрозніваюць яго ад іншых жанраў. Сярод іх індывідуальны падыход, свабода формы, разнастайнасць тэматыкі, рэфлексіўнасць, моўная выразнасць, дыялог з чытачом. Так, эсэ, у параўнанні з іншымі жанрамі літаратуры валодае сваім своеасаблівым арсеналам магчымасцей. Яно дазваляе пісьменнікам дзяліцца сваімі думкамі, пачуццямі, выклікаць эмацыйную рэакцыю і меркаванне ў чытацкай аўдыторыі, быць свабодным у выкладанні матэрыялу.

Рэцэнзія ў перакладзе з лацінскага *resensio* азначае “прагляд, паведамленне, ацэнка, водгук пра што-небудзь”. Рэцэнзія, як адзначае В. П. Рагойша, – “*від літаратурнай дзейнасці, мэта якой – даць ацэнку бягучым фактам літаратуры з пункту гледжання значэння іх для сучаснасці*” [2, с. 110]. Для рэцэнзіі характэрны крытычнасць у падыходзе да ацэнкі твора (аўтар аналізуе становішчы і адмоўныя бакі твора), аб’ектыўнасць і аргументацыя выказанай пазіцыі (рэцэнзент не проста выказвае сваё меркаванне, а робіць гэта праз аргумент), выразная структура (уводзіны, асноўная частка, заключэнне), наяўнасць ацэначнага кампанента, інфармацыйны змест аб самім творы.

Улічваючы аб’ём абодвух азначэнняў, можна заключыць, што эсэ-рэцэнзія – гэта сінтэзаваны жанр, які сумяшчае ў сабе крытычную ацэнку і асабістае меркаванне, эмацыйны водгук і думкі аўтара.

Звернемся да разгляду некаторых эсэ-рэцэнзій Уладзіміра Караткевіча. Эсэ “З любоўю да чалавека” прысвечана зборніку вершаў Алеся Наўроцкага. У творы аўтар выказвае сваё меркаванне і крытычны погляд на выбраныя вершы са зборніка, адным з якіх стаўся верш “Яблыня кахання”. “Адным з лепшых вершаў зборніка з’яўляецца верш “Яблыня кахання”, – заўважае У. Караткевіч. “Мастацкі лаканізм і тая асаблівая чысціня пачуццяў, якая ўласціва Алесю Наўроцкаму, – усё гэта сплятаецца ў дзіўны па сваёй прастаце і выразнасці вянок” [3]. Шмат эсэістычнага, інтымнага ў творы, напрыклад, “наш паэт – жывая галіна ад нашага дрэва” [3].

У наступным эсэ “І наш Фауст” пад увагу У. Караткевіча патрапіў пераклад Васіля Сёмухі на беларускую мову адной з найвялікшых трагедый (драматычных паэм) свету – “Фауст”. У эсэ аўтар разважае пра значнасць перакладу твора Гётэ “Фауст” на беларускую мову. Аўтар падкрэслівае важнасць адаптацыі сусветных шэдэўраў для нацыянальнай культуры, сцвярджаючы, што такая праца спрыяе ўзбагачэнню літаратурнай спадчыны Беларусі. Пісьменнік таксама звяртае ўвагу на мастацкае майстэрства перакладчыка, адзначаючы дакладнасць перадачы духу арыгінала і захаванне паэтычнай выразнасці тэксту.

Зборнік “Свята пчала” Р. Барадуліна – прадмет увагі ў эсэ “Шчыравала ў бары пчала...”. У. Караткевіч разглядае асаблівасці стылю аўтара, падкрэсліваючы талент пісьменніка. Ён адзначае багатую мову вершаў, здольнасць пісьменніка ствараць і перадаваць яркія вобразы і моцныя пачуцці.

Такім чынам, эсэ-рэцэнзіі ўяўляюць сабой сінтэз двух жанраў – эсэ і рэцэнзіі. Што прадугледжвае спалучэнне асабістага меркавання аўтара, характэрнага для эсэ, з крытычным разборам твору мастацтва, літаратуры, уласцівым рэцэнзіям. Эсэ-рэцэнзія дазваляе чытачу глыбей пагрузіцца ў матэрыял, убачыць яго вачыма аўтара і адначасова ацаніць аб’ектыўныя вартасці і недахопы прадмета разгляду. Эсэ-рэцэнзіі У. Караткевіча адрозніваюцца эмацыянальнасцю выкладу, наяўнасцю аўтарскіх разважанняў і ацэначных меркаванняў, якія спалучаюцца з аргументаваным аналізам зместу і формы. Ва ўсіх эсэ-рэцэнзіях У. Караткевіча яскрава выяўляецца вобраз аўтара, які праяўляецца праз выказванні крытычнага аналізу, насычанага асабістымі пачуццямі і стаўленнем пісьменніка да разглядаемых твораў.

Літаратура:

1. Жаўняровіч, П. Публіцыстыка Уладзіміра Караткевіча: моўны факт у вызначэнні жанра / П. Жаўняровіч // Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук / Беларус. дзярж. ун-т, фак-т журналістыкі; рэдкал.: В. П. Вараб’ёў (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БДУ, 2006.

2. Рагойша, В. П. Літаратуразнаўчы слоўнік : тэрміны і паняцці : для школьнікаў і студэнтаў / В. П. Рагойша. – Мінск : Нар. Асвета, 2009. – 303 с.

3. Караткевіч, У. Збор твораў: У 8 т. Т. 8. Кн. 2. З жыццяпісу, нарысы, эсэ, публіцыстыка, постаці, крытычныя творы, інтэрв'ю, летапіс жыцця і творчасці / У. Караткевіч. – Мн. : Маст. літ., 1991. – С. 359–365.

СІНТАКСІЧНАЯ РОЛЯ НАЗОЎНІКАВЫХ І ПРЫМЕТНІКАВЫХ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ З САМАТЫЧНЫМ КАМПАНЕНТАМ

Сяткоўскі У. В.

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – к. філал. н., дац. *Садоўская А. С.*

Фразеалагізмы – яркія моўныя адзінкі, якія кожная мова стварае на працягу ўсёй гісторыі. У іх адлюстроўваецца звычаі, культура, уклад жыцця, менталітэт, побыт і іншыя адметныя асаблівасці народа. Таму яны з'яўляюцца аб'ектам пастаяннай увагі навукоўцаў з самых розных бакоў: семантычнага, граматычнага, этымалагічнага, стылістычнага. “Устойлівыя выразы не раз даследаваліся па самых розных фразеалагічных і парэміялагічных серыях, у параўнальным і супастаўляльным планах, бо гэта дазваляе глыбей пранікнуць у моўную карціну свету і зразумець сутнасць кожнай адзінкі” [1, с. 75]. Аб'ектам нашай увагі стала дастаткова распаўсюджаная тэматычная група фразеалагічных адзінак з саматычным кампанентам у структуры. Разглядаецца сінтаксічная роля назоўнікавых і прыметнікавых фразеалагізмаў.

Назоўнікавыя фразеалагізмы. Фразеалагізмы гэтак жа, як і словы, выконваюць у сказах пэўную сінтаксічную ролю. Аднак далёка не заўсёды лёгка вызначыць сінтаксічную ролю фразеалагізма. Асабліва гэта датычыць назоўнікавых выказаў, г.зн. такіх, якія маюць значэнне прадметнасці і сэнс якіх найчасцей перадаецца назоўнікавым словазлучэннем, а ў некаторых выпадках – асобным словам-эквівалентам.

Калі амаль кожны назоўнік (слова) можа выступаць у сказе ў функцыі дзейніка, дапаўнення, выказніка, недапасаванага азначэння ці акалічнасці, то ў дачыненні да ўсіх назоўнікавых фразеалагізмаў гэтага не скажаш. Тут можна адзначыць, што сінтаксічная роля гэтых фразеалагізмаў, як і іх зменнасць або нязменнасць па склонах, залежыць ад наяўнасці ці адсутнасці ацэначнага значэння ў сэнсавай структуры фразеалагізма, бо “фразеалагізмы з ярка выяўленым ацэначным значэннем рэалізуюцца ў строга акрэсленых склонавых формах; наадварот, фразеалагічныя звароты з аслабленым ацэначным значэннем ужываюцца ў розных склонавых формах” і ў розных сінтаксічных функцыях.